

1. Скульптор Михайло Черешньовський // Юнак. – Рік VI. – Ч. 1. – Січень. – 1968.
2. Чайківська М. Михайло Черешньовський розповідає: Братове обличчя // Лемківщина (Нью-Йорк) – Ч. 2. – 1979.
3. Черешньовський М. Два пам'ятники Лесі Українці // Мистецтво української діаспори. Повернуті імена. – К.: Тріумф, 1998. – 382 с.
4. Степовик Д. Скульптор Михайло Черешньовський. Життя і творчість. – К: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. – 223 с.
5. А. З. Г. “Маєстрові М. Черешньовському – 80”. – Свобода. – 18 квітня. – 1991.
6. І. Д. Наші мистці і пам'ятники. // Гомін України. – Торонто. – 20 жовтня. – 1962.
7. Питляр О. Розмова з мистцем // Лемківщина. – Ч. 1. – 1980.
8. Черешньовський М. Статті. Спогади. Матеріали. – Нью-Йорк, 2000. – 191 с.
9. Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу. – К.: Дніпро, 1997. – 430 с.

Анотація

Стаття посвячена видаючомуся українському художнику Михайлу Черешньовському.

Ключевые слова: диаспора, эмиграция, культура, искусство, скульптура, портрет.

Article is devoted to prominent Ukrainian artist Mykhailo Chereshnyovskij.

Keywords: diaspora, emigration, culture, art, sculpture, portrait.

УДК 821.161.209. «092»

**Ігор Коляда
Анатолій Борейко
(м. Київ)**

**ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ М.СТЕЛЬМАХА, ЯК
МАЙБУТНЬОГО МИТЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ДИТЯЧІ
РОКИ ТА РОДИННЕ ВИХОВАННЯ**

У статті розкрито та проаналізовано формування особистості майбутнього митця української літератури, вплив на його становлення родинного виховання та навколишнього світу.

Ключові слова: М. Стельмах, родина, сім'я, дитинство, виховання, митець.

Процеси глобалізації світу, з її інтеграцією економік, культур, гендерними рухами має своїм наслідком нівелюванням ціннісних орієнтирів, втратою сім'єю своєї домінуючої ролі у формуванні ідеалів у сучасного молодого покоління і тому робить необхідним в умовах трансформаційних суспільних перетворень повернення до традицій родинного виховання, що складались протягом минулих століть в Україні.

Вже від самого народження дитина починає цікавитися своїм оточенням. Вона потребує батьківської любові, уваги, опіки, тепла і розуміння. Традиційно сім'я в Україні відігравала найважливішу роль у становленні та вихованні особистості. Всі важливі людські якості дитина

набувала в сім'ї: довіру, впевненість, виваженість, сердечність, теплоту, турботу. Саме сім'я передавала молодій особистості, що перебуває в процесі становлення, досвід попередніх поколінь. Саме у тісному родинному спілкуванні відбувалася первина соціалізація індивіда.

Актуальність нашого дослідження полягає у необхідності повернення родині у сучасному житті українців її виховної функції – фундатора духовних засад особистості, заснованих на народних звичаях і традиціях. У цьому контексті вивчення ролі родини у розвитку творчих здібностей та становленні літературного таланту одного з класиків української літератури М.П.Стельмаха потребує подальшого дослідження та узагальнення.

Дослідженням дитинства в процесі становлення митця М. Стельмаха займалися такі українські науковці, як Вощенко О. [1], Домницький М. [2], Друзь І. [3], Пастушак Т. [5], Ткаченко Н. [8], Ткачук М. [9].

Новизна нашого дослідження полягає у необхідності на основі залучення нових архівних документів, мемуарів, спогадів, прозаїчних та поетичних творів подальшого вивчення та переосмислення існуючих оцінок щодо місця та ролі родини у формуванні літературного таланту М.П.Стельмаха.

Метою наукової розвідки є аналіз формування особистості майбутнього митця української літератури, вплив на його становлення родинного виховання та навколишнього світу.

Михайло Панасович Стельмах народився 24 травня 1912 року в селі Дяківцях Літинського району на Вінниччині в незаможній родині хлібороба Панаса Дем'яновича Стельмаха, який, господарюючи на злиденному клаптику землі, володів і столярним ремеслом [1, с. 5].

Появі Михайлика на світ передувала напрочуд романтична історія зустрічі у одеській церкві робітника доків та служниці-сироти – це було кохання з першого погляду, і Панас Стельмах просив руки своєї обраниці Ганни у її роботодавців-німців – адже ніяких ближчих претендентів на роль родичів не знайшлося. Новоспечена родина повернулася на батьківщину чоловіка – у с.Дяківці, де і народився первісток та єдиний син – Михайлик[1, с.7].

Проте через деякий час довелося знову їхати до Одеси, де батько працював вантажником у порту. Коли Михайликові виповнилося вісім років відбулося остаточне повернення до с.Дяківців (деякий час родина мешкала у клуні, а невдовзі батько купив стареньку хатину, де диміла піч і виспівували цвіркуни). Але любов до м. Одеси Михайло Стельмах проніс крізь усе життя.

«В Дяківцях я народився, а дитинство моє до восьми років проходило в Одесі, на Херсонській, зараз це вулиця Пастернака 16. Тоді я пізнав запах моря, ловив і бички і рачки. Можливо, від того у мене така пристрасть до рибалки. Тут пізнав я героїчну Одесу з розповідей батька та потьомківців, які заходили до нас в гості. Пройнявся ритмом одеських заводів. Познайомився з одеськими вулицями. Я пізнав, друзів, і романтичну, і героїчну, і трудову Одесу» – пригадував Михайло Панасович [3, с. 25-26].

Проте своєю батьківщиною все-таки вважав с. Дяківці, де серед мальовничої природи Прибужжя, в рідному селі минали його дитячі і юнацькі роки. Злиденне життя не пригасило любові до рідного краю, до пісні народної, до праці, розпалювало мрію про сонячну правду й щастя на рідній землі[2, с. 5].

Дитинство письменника припало на перші пореволюційні роки — тяжкі роки громадянської війни, руїни, голоду. На всю сім'ю були одні чоботи, тож не дивно, що батько мусив нести до школи Михайлика на руках, загорнувши в свою кирею. В одному з своїх ранніх віршів Михайло Стельмах так згадує про своє босоноге дитинство:

Я простий сіроокий хлопчина —
Син своєї нової землі,
На мені галіфе з полотнини,
І мені славно жити в селі.
Тут, за греблею, верби зелені
Заглядають у душу мені,
Тут у кожній хатині є Ленін,
І тут сонце нанизує дні
На жита, на червону пшеницю,
На гаї і на юність мою,
І тому, як в казкову жар-птицю,
Я закоханий в землю свою! [8, с. 10].

Багато незабутніх вражень лишилося від дитячих років. І одне з них — від вистави, яку вперше побачив Михайлик у сільській хаті-читальні. Враження було таке сильне, що хлопець вирішив і сам написати п'єсу. Немало днів і ночей працював над нею — і таки написав. Звичайно, це було дитяче, наївне писання. Але отой потяг до поетичного слова, до мислення образами, потяг у світ чарівного слова — то був прояв природного обдарування, таланту[8, с. 12].

На формування особистості М. Стельмаха, за його власними спогадами, впливали мати, батько, дід, бабуся і дядько.

Неабиякий вплив на формування малого Михайла мала його мати, Ганна Іванівна, добра, ласкава і невтомна трудівниця, закохана в усе гарне, таємничо-романтичне, в душі якої бриніли струни поезії, струни народної пісні. Вона перша пробудила в дитячому серденьку любов до навколишньої природи, навчила маленького Михайлика милуватися вранішніми росами і легеньким ранковим туманом, подовгу вслухатися в «бентежні звуки далеких дзвонів», що їх струшують на землю з високого піднебесся оті казкові гуси-лебеді, повертаючись весною з далекого вирію. Під впливом матері хлопчик навчився розпізнавати загадко-мальовничий світ української природи. Ось як він про це згодом напише у своїй автобіографічній повісті «Гуси – лебеді летять...»: «Коли на городі з'являвся перший пуп'янок огірка чи зацвітав повернутий до сонця соняшник, мати брала мене, малого, за руку і вела подивитися на це диво, і тоді в блакитних очах її назбирувалося стільки радості, наче вона була скарбничим цієї землі. Вона перша в світі навчила мене любити роси, легенький ранковий туман, п'янкий любисток, маковий цвіт, осінню горобину і калину, вона перша показала, як плаче од радості дерево, коли надходить весна, і як у розквітлому соняшнику ночує оп'янілий джміль. Від неї першої я почув про калиновий міст, до якого й досі тягнуся думкою і серцем... В її устах і душі насіння було святим словом. І хоч не раз вона нарікала на свою мужицьку долю з її вічними супутниками — нестатками й злиднями, проте нічого так не любила, як землю... Мати, наче святкового дня, очікувала садіння, косовиці, жнив; вона любила, щоб снопи були гарними, як діти, а полукіпки стояли, наче парубки, – плече в плече. І дуже полюбляла в жнива після праці лягти на воза і дивитись на зорі, на Чумацький Шлях, на Стожари і на отой Віз, що народився із дівочих сльозин. Як гарно у тихому світі, аж чути, як земля дихає», – зітхаючи, говорила сама собі. Мати вірила: земля усе знає, що говорить чи думає чоловік, що вона може гніватись і бути доброю, і на самоті тихенько розмовляла з нею, довіряючи свої радощі, болі й просячи, щоб вона родила на долю всякого... [2, с. 5]».

А ще ненька від природи була жалісливою і милосердною. Якось у роки першого голодомору виділила Михайлику гарбузового насіння, аби той виміняв у лавці на олівець. А син побачив голодну жінку з дитям, яка старцювала в їхньому селі, і віддав нещасним оте насіння. Мати не тільки не

розсердилася на сина, а й призналася, що з тими голодуючими поділилася б останнім шматком хліба [8, С. 12].

Сам Михайло Панасович згодом так писав про роль матері у становленні його письменницького таланту: «Не знаю, як би склалася моя доля, коли б біля неї не стояла, мов благання, моя зажурена мати. Я й досі чую на своєму чолі, біля свого серця спокій і тепло її позазільованих, потрісканих рук... Цієї уваги до всього доброго, красивого вділила мати й мені [4, с.126]».

Як зазначає дослідник М.Ткачук, мати майбутнього прозаїка, Ганна Іванівна виступає у майбутніх творах М.Стельмаха уособленням життєвої та творчої сили: «Цій жінці було притаманне справжнє відчуття життя, яке властиве високим і благородним душам. Саме мати виявляється творчою силою, бо сіє, мов зерно навесні, любов, тепло і добро. Саме вона, на думку М.Ткачука, наділяється важливою рисою: давати довгочасне життя прекрасному». Як стверджує М. Ткачук, інтертекстом цього образу є притча про зерно. У ній говориться, що зернина, котре впала в землю, помре, але дасть сходи. І виросте нова рослина, нове зерно. Отож життя безсмертне, і людина, яка творить добро, безсмертна, як і саме життя [9 С. 93].

Таким чином, цілком можна погодитися з оцінкою М.Ткачука, що образ матері Ганни Іванівні, втілений згодом Михайлом Стельмахом у його творах, повністю відповідає українським етноментальним характеристикам Матері-Берегині.

Великий вплив на формування малого Михайла мав батько. З особливою ніжністю згадував письменник про нього, Панаса Дем'яновича, колишнього селянина, що згодом ставши кочегаром на крейсері «Жемчужний» під час російсько-японської війни (1904-1905 рр.), ризикуючи життям, коли одного разу ворожий снаряд влучив у котел, кинувся в саме пекло і ліквідував пошкодження, врятувавши корабель. За цей героїзм його нагородили Георгіївським хрестом [9, С.93]. Особливою винагородою батькового вродженого гонору була звичка носити високий картуз, який у Дяківцях називали сталінським. У ньому він на всіх фотознімках. Розповідають, що цей картуз поклав син у татову труну[7, С. 12].

Про любов батька Панаса Дем'яновича до свого єдиного сина засвідчує і той факт, що дивакуватий селянин продав, навіть, єдину корівчину, лиш би Михась учився. Створюючи у майбутньому образ батька, Михайло Стельмах випишував його, як втіленнявікової селянської мудрості і доброти, характерної риси для простих, чесних трудівників-хліборобів. Коли батько

якось дізнався про Михайликове «купання» в ополонці (а хлопець же думав, що ніхто з батьків про це не довідається, бо обсушився ж у тітки Оляни, Любиної матері), то не став лаяти сина, а лише подивився так, що в цьому погляді Михайлик зрозумів усе: «...Тато й наводить на мене очі – одне примружене, з приплющеними бісиками, а друге з бісиками на повний зріст. Коли батько ось так погляне на когось, то неодмінно чекай каверзи».

Уже перед смертю простий неписьменний селянин заповів синові: «Якщо вже пишеш, Михайле, то більше пиши про любов. Бо це потрібно людям».

Згодом про батьківське життєве кредо М.Стельмах писав: «Дома він [батько] говорив про нашу працю як про щось героїчне: «Хмари йдуть на нас, громи обвалюються над нами, блискавки падають перед нами і за нами, а ми собі оремо та й оремо» [4, с.450].

Отже, на думку, О.Вощенко, образ батька у творчості М.Стельмаха постане глибиною закоріненим образом хлібороба, що втілює архетипні національні риси: вікову селянську мудрість, доброту (згадаємо, як Панас носить сина до школи загорнутого в кирею), працелюбність, честь. Етноментальне осердя образу батька, на думку, О. Вощенко, можна ототожнити з «паном господарем» з українських колядок, постать якого в народній свідомості сягає космічних масштабів: небесні світила приходять до нього в гості, час початку його праці – весна – є «святою», його буденне знаряддя високо опоетизоване: плуги у хлібороба срібні, сохи його «да й золотіє», «поводки всьо шовковіє» [1, с. 20]».

У яскравій картині Михайлового дитинства особливе місце займав дід Дем'ян, у минулому селянин – кріпак, що працював у графа Кочубея, якогось нащадка відомих Кочубеїв, що був майстром на весь Літинський повіт (пошукати треба було вправнішого коваля, стельмаха, механіка): вирізьблював з дерева, стельмахував (виготовляв вози і сани), робив скрині, кінську упряж, віялки, сівалки, кував підкови, ставив хати [2, с. 5]. Так, у повісті «Гуси лебеді летять» М.Стельмах з документальною точністю змальовує працюватість свого діда Дем'яна, пишаючись його талантом й вчинками: «Серед майстрового люду найбільшої слави зажив мій дід Дем'ян, якого знав увесь повіт. Чого тільки не вмів мій дідусь! Треба десь зробити січкарню, драча, крупорушку – співаючи, зробіть, дайте тільки заліза, дерева і ввечері добру чарку монопольки. А хочете вітряка, то й вітряка вибудує під самі хмари; у кузні вкує сокиру, у стельмашні злагодить воза й сани, ще й дерев'яні квіти розкидає по них» [4, с. 26]».

А ще дід Дем'ян – по-селянськи щиро кохав землю. У сільському гурті він нахвалявся, що «...для нього, бідного чоловіка, найдорожчі поле, вірна дружина й пісня». Дем'ян любляв і дотепне слово, часто використовуючи в спілкуванні з односельцями м'який подільський гумор. Саме дід Дем'ян, який завжди підтримував інтереси онука, утілював найкращі риси українського народу: мудрість, винахідливість, працелюбність, щедрість, доброзичливість, закоханість у народну пісню, навчав його визнавати владу природи і бачити її красу. «Я ніколи не бачив дружніших людей, як мої діди. У селянстві, та ще в нестатках, усього доводилось мені надивитись і начутись. Але жодна крихітка житейського бруду не виповзла з двору моїх дідів, недобре слово з їхніх уст не торкнулося жодної людини [5, с. 26]», – писав згодом М.Стельмах. Свого улюбленого діда Стельмах згодом обезсмертив в образі Івана Яроша з роману «Хліб і сіль», вклавши у вуста літературного героя Дем'янові слова: «Не той помер, кого спіткала смерть, а той, хто несе свою душу на торг чи на поклін».

Не менший вплив на формування світогляду та художній талант малого Михайла мали також бабуся (яку він дуже любив), дядько Микола, якого по вуличному прозивали Бульбою.

Уже зрілим митцем Михайло Панасович зізнався, що увібрав в своє серце і мудре дідове слово, і мамині вчинки, і батькову усмішку, і бабусину сльозу. «У мені все - від великої дяківецької рідні» - при кожній зустрічі нагадував землякам письменник. Спілкуючись зі студентами Одеського університету, ось так охарактеризував Стельмах свій хліборобський родовід: «Я не соромлюся, а горджуся тим, що в мене прості трудівники землі виступають мислителями, бо той, хто встає раніше сонця, працює під сонцем, біля жита-пшениці і меду, і нас годує своїм добрим хлібом, не може не бути філософом. Зокрема таким філософом був і мій батько [5, с. 16]».

Отже, аналіз деяких аспектів родинного виховання майбутнього митця українського літератури М.Стельмаха засвідчує важливість рівності гендерних впливів найближчого оточення на формування особистості дитини, становлення її креативності мислення, а найбільше її батьків: матері та татка, можливо, бабусі і дідуся. Саме в українській родині ця гендерна рівність була традиційною та історично обумовленою. Порушення цієї традиції стало однією з причин втратою сучасним українським суспільством своїх цінностних та духовних орієнтирів, наростанням бездуховності та цинічних настроїв серед молодого покоління.

Отже, проаналізувавши деякі аспекти родинного виховання, висвітливши дитячі роки майбутнього митця українського літератури М.Стельмаха необхідно констатувати важливість впливів найближчого оточення (найбільше матері та батька та дідуся і бабусі), природи рідного краю на формування літературних талантів особистості юного Михайла, становлення його не тільки образності, а й креативності мислення, що стане у майбутньому основою для розвитку літературних талантів майбутнього майстра слова. Саме в українській родині була традиційною та історично обумовленою традиція важливості ролі родини на початковому етапі формування особистості, зокрема у дитячі роки. Порушення цієї традиції стало однією з причин втратою сучасним українським суспільством своїх ціннісних та духовних орієнтирів, наростанням бездуховності та цинічних настроїв серед молодого покоління.

Джерела та література

1. Вощенко О. Образи сакрального українського світу /О.Вощенко // Літературознавчі студії. Збірник наукових праць Випуск 3(38) Київський університет, 2013 – С. 15-25
2. Домницький М. Михайло Стельмах. Літературно-критичний нарис / М. Домницький // Дніпро, – К., 1973 – 156 с.
3. Друзь І. В серці у моїм / І. Друзь// Маяк , – О., 1988 – 188 с.
4. Стельмах М. Твори: В 7-ми т. Т.4-й/ М. Стельмах // Дніпро – К., 1983 – 712 с.
5. Пастушак Т. Естетичні концепти творчості Михайла Стельмаха в українській літературі / Тетяна Пастушак // Наукові записки. Серія: Літературознавство / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Вип. 2 (24) – Т., 2008
6. Письменники, діячі культури – ювіляри 2012 року Методико-бібліографічні матеріали на допомогу бібліотечним працівникам – Суми, 2011.
7. Про відзначення 100-річчя з дня народження Михайла Панасовича Стельмаха : постанова ..., 14 берез. 2012 р. №4515-VI // Голос України. - 2012. - 23 берез. - С. 5. ; Урядовий кур'єр. – 2012. – 30 берез. – С. 12.
8. Ткаченко Н, Ходосов К. Вивчення творчості Михайла Стельмаха / Н. Ткаченко, К. Ходосов // Радянська школа, – К., 1981 – 224 с.
9. Ткачук М. Автодігетичний наратив повісті Михайла Стельмаха "Щедрий вечір" / М. Ткачук // Сучасний погляд на літературу : Науковий збірник / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. - Київ : НПУ, 2004. – Вип. 9 : Пам'яті академіка Петра Хропка. – С. 92-101

Анотація

В статтє раскрыто и проанализировано начальнй этап формирования личности будущео писателя украинской литературы, влияние на его становление семейного воспитания и окружающего мира.

Ключевые слова: М. Стельмах, род, семья, детство, воспитание.

Annotation

The article disclosed and analyzed the initial formation of the personality etap buduscheo spisatelya Ukrainian literature, the impact on its development of family education and environment.

Keywords: M. Stelmach, clan, family, childhood, education

УДК 821.161.2.09 (477)

**Євгеній Маковей
(Київ)**

ВАРШАВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША В ОЦІНКАХ СУЧАСНИКІВ ТА ІСТОРИКІВ

У статті проаналізований період життя П. Куліша, пов'язаний із його чиновницькою службою у Варшаві з 1864 по 1867 рр., представленні оцінки сучасників та істориків щодо причин його переходу на державну службу, визначено вплив місця, артефактів, події, людей цього життєвого етапу на формування інтелектуальної спадщини мислителя.

Ключові слова: Пантелеймон Куліш, національно-культурна діяльність, українські інтелектуали, картографування особистості, «варшавська служба», Царство Польське

Сучасна біографістика виходить на зовсім новий рівень свого розвитку. Нині це не просто констатація чи розповідь про життєвий і творчий шлях особистості, а детальний, поетапний аналіз персоналії на основі багатьох традиційних та інноваційних складників: родинне походження, освіта, професійна діяльність, коло спілкування, міжособистісні та міжнародні контакти, загальна соціокультурна ситуація, культурно-національний тип інтелектуала, сексуальна ідентичність, мапа особистості, ментальна мапа, стиль мислення та інші [4].

Актуальність даного дослідження полягає у тому, що, спираючись на інноваційний методологічний інструментарій (зокрема такі складники як мапа особистості, ментальна мапа), варто доповнити та переосмислити біографії визначних українських національно-культурних, громадсько-політичних діячів, інтелектуалів ХІХ – ХХ ст. і зокрема Пантелеймона Олександровича Куліша.

Пантелеймона Куліша називають одним із трійці пророків Нової України, які провістили постання модерної української нації. Він фігурує в літературі як один із класиків і зачинателів історичної прози, у мовознавстві місце П. Куліша серед засновників українського сучасного літературного правопису не викликає жодних заперечень. Останніми роками віддаємо шану Пантелеймону Олександровичу як перекладачеві Біблії українською,